

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI SPORT TERMINLARINING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Sh. B. Jabborova

Ilmiy rahbar: PhD , TerDu

Xurramova Muhayo Mamanazarovna

Xorijiy til va adabiyoti yo'nalishi Termiz olimpiya va paralimpiya sport turlariga tayyorlash markazi ingliz tili fani o'qituvchisi 1- bosqich magistri

Ta'kidlash joizki, ikkala tilda ham futbol atamalarining leksik-semantik xususiyatlariga sportning madaniy konteksti va tarixi ta'sir qiladi. Ba'zi ingliz tilida so'zlashadigan mamlakatlarda futbol deb ham ataladigan futbol O'zbekistonda ham, Angliyada ham chuqur ildiz otgan dunyo miqyosida mashhur sport turi hisoblanadi. O'zbek va ingliz tillaridagi futbolga oid atamalarning leksik-semantik xususiyatlarini ikki til o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni ta'kidlash uchun taqqoslash va taqqoslash mumkin. O'zbekistonda futbol o'nlab yillar davomida o'ynab kelinmoqda va mamlakat o'z futbol ligasi va terma jamoasiga ega[6]. O'zbek tili ham rivojlanib, mamlakat futbol madaniyati va tarixini aks ettiruvchi futbol terminologiyasini o'zida mujassam etgan. Xuddi shunday, Angliyada futbol uzoq va ko'p qavatli tarixga ega bo'lib, mamlakat zamonaviy futbolning vatani hisoblanadi. Shuning uchun ingliz tili mamlakat futbol madaniyati va an'analarini aks ettiruvchi futbol atamalarining boy lug'atini ishlab chiqdi.

Ikkala tilda ham futbol atamaları sportning turli elementlarini tavsiflovchi asosiy leksik birliklardan iborat. Masalan, o'zbek tilida "futbol" so'zi "futbol", ingliz tilida esa "football". Xuddi shunday, "darvozabon" va "himoyachi" kabi maydondagi turli pozitsiyalar uchun atamalar ingliz tilida o'zbek tilida ekvivalentlarga ega. Shu bilan birga, ikki tilda futbol atamalarining leksik-semantik xususiyatlarida ham sezilarli farqlar mavjud. Masalan, o'zbek tilida "hakam" atamasi "Hakam" bo'lib, so'zma-so'z "davom etuvchi" degan ma'noni anglatadi, ingliz tilida esa "referee" atamasi lotincha "referre" so'zidan olingan bo'lib, "referee" degan ma'noni anglatadi. Bundan tashqari, o'zbek tilida "tepmoq" atamasi "tepmoq, zarb bermoq", ingliz tilida esa "kick" atamasi oyoq bilan har qanday zarba berish harakatini tasvirlash uchun kengroq qo'llaniladi. Yana bir qiziq farq - bu ikkala tilda ham qarz so'zlaridan foydalanish. Masalan, o'zbek tilida "jazo"2 atamasi "penalti" bo'lib, ingliz tilidan olingan bo'lsa, ingliz tilida "supervisory" atamasi mudofaa pozitsiyasini tasvirlash uchun ishlatiladi va u nemischa "libero" atamasidan olingan. O'zbek va ingliz tillarida futbol atamalarining leksik-semantik xususiyatlarida o'xshashliklar mavjud bo'lsa-da, asosiy lug'atdagi farqlar, metaforik foydalanish va boshqa tillardan qarz olish kabi sezilarli farqlar ham mavjud.

Bundan tashqari, ikki til o'rtasidagi futbol atamalarining leksik-semantik xususiyatlaridagi farqlarni boshqa tillar va madaniyatlarning turli darajadagi ta'siri bilan ham bog'lash mumkin. Masalan, ingliz tiliga lotin, frantsuz va nemis kabi boshqa tillar katta ta'sir ko'rsatdi, ularning barchasi ingliz tilidagi futbol atamalarining lug'atiga hissa qo'shdi. Aksincha, o'zbek tiliga boshqa tillar ham bir xil darajada ta'sir qilmagan, shuning uchun o'zbek tilidagi futbol atamalarining leksik-semantik xususiyatlari mamlakatning o'z lingvistik va madaniy merosini ko'proq aks ettirishi mumkin. Bundan tashqari, o'zbek va ingliz tillaridagi futbol atamalarining leksik-semantik xususiyatlari til va madaniyatning o'zaro bog'liqligi va til evolyutsiyasining tarixiy, madaniy va lingvistik omillar ta'sirida qanday shakllanishini ta'kidlaydi[9]. Bundan tashqari, shuni ta'kidlash kerakki, futbol atamalarining leksik-semantik xususiyatlari mintaqa yoki lahjaga qarab bir xil tilda o'zgarishi mumkin. Masalan, Angliyada ba'zi futbol atamaları ma'lum mintaqalar yoki klublarga xos bo'lishi mumkin. Xuddi shunday, O'zbekistonda ham futbol terminologiyasidan foydalanishda mintaqaviy tafovutlar bo'lishi mumkin. Ikkala tilda ham futbol atamalarining leksik - semantik xususiyatlari vaqt o'tishi bilan o'zgarishi mumkin, bu sportning o'zida o'zgarishlarni aks ettiradi. Masalan, yangi qoidalar yoki o'yin uslublari joriy etish yangi futbol atamalarini ishlab chiqishga olib kelishi mumkin, texnologiya yoki jihozlardagi o'zgarishlar esa ushbu yutuqlarni tavsiflash uchun yangi atamalarni qabul qilishga olib kelishi mumkin.

Va nihoyat, ikkala tilda ham futbol atamalarining leksik-semantik xususiyatlariga ommaviy axborot vositalari va ommaviy madaniyat ham ta'sir qiladi. Futbol ommaviy axborot vositalarida muhim ahamiyatga ega bo'lib, o'yinlar va voqealarni keng yoritadi va bu ta'sir ma'lum futbol atamalarini qabul qilishga va ularning ma'nolarining evolyutsiyasiga hissa qo'shishi mumkin[10-14].

O'zbek boks terminologiyasida ingliz tilidan kelib chiqqan so'zlar juda ko'p, chunki aksariyat inglizcha boks terminlarini o'zbek tiliga tarjima qilish va uning muqobil variantlarini topish xuddi O'zbek Kurashi sport turi singari ilojsizdir. Chunki Kurashning ham vatani O'zbekiston bo'lgani uchun undagi "kurash", "chala", "yonbosh" singari terminlar kurash sport turi bilan shug'ullanuvchi boshqa mamlakatlarga keng yoyilganidek boks terminlari ham o'zgarmasdan asl holidek qo'llaniladi.

"swing" - "uzoq masofadan yuborilgan yon zarba", "uppercut" - "jag' qismiga pastki tomondan yuborilgan zarba va hk.)

Shuningdek, ingliz tili so'z tarkibiy qismi ham o'ziga xosdir. Bunda asosan -ist, -ing, -ation, -er suffikslari orqali sport terminlari hosil bo'ladi. Masalan: -ing: awarding, blocking; -er/-or: announcer, boxer, bruise; -ist: title list;

-ation: qualification, disqualification; -er: stomacher, counter; Prefikslar: -re: rematch;

-semi: semi-finalist, semi-final; -dis: disqualification, disqualify;

Boks terminologiyasida sintaktik so'z qurilishi ham o'ziga xos xususiyat va ko'rinishga egadir. Masalan bunga so'z birikmalarining yasalishi misol qilib keltirishimiz mumkin:

1) Ikki so'zdan iborat so'z birikmali terminlar:

- Hand wrap - boks bintlari, durable boxer - chidamli bokschi;

2) Uchta so'zdan iborat so'z birikmali terminlar:

- Hand wrap inspection - boks bintlarini ko'rikdan o'tkazish, counter with partying
- контрудар отбивом;

3) To'rtta so'zdan iborat so'z birikmali terminlar:

- «be on the ropes» - повиснуть на канатах ринга, «counter with right ducking»
- контрудар с нырком вправо;

4) Beshta so'zdan iborat so'z birikmali terminlar:

- knockout points on the body » - уязвимые места на теле боксера , «blow with the open glove » - удар открытой перчаткой;

5) Olti va undan ortiq so'zdan iborat so'z birikmali terminlar: pressing with the arm in the opponent's face» - нажим рукой в лицо противника.

Boks ingliz va o'zbek tillarini jang san'ati terminologiyasidan kundalik hayotga kirib boruvchi yorqin iboralar bilan boyitdi, bunda majoziy ma'noga ega bo'lgan turli xildagi terminlarni misol qilib keltirishimiz mumkin:

- kamar ostiga zarba berish ("blow below the belt" - "beldan pastga yuborilgan zarba", "ta'qiqlangan zarba"² предательский удар);

- "to be on the ropes" (" jang mobaynida ring arqonlariga suyanish "->" muvaffaqiyatsizlik, shu jumladan moliyaviy");

- "round" ("boksdagi o'yin davomiyligi" - "muzokaralar davri");

- "to parry" ("zarbani qaytarish, o'zini himoya qilish "->" hujumlarni tez va mohirlik bilan daf qilish ", "munozarada raqibning dalillarini rad etish");

- "sparring" ("o'quv mashg'ulotidagi musobaqa" - "nizo", "bahslashish"); - "shadowfighting" = "shadowboxing" ("soya bilan boks" - "jo'shqin va shiddatli kurash", "jangning ko'rinishi");

- "infighting" ("yaqin masofadagi jang" - "ichki muhitdagi kurash", "ichki mojaro");

- "punch-drunk" ("zarba holatida boshiga shikast etkazish "->" hayratda qolish, hayratlanish");

- "side-step" ("yon tomonga qadam tashlash"->"qochish");

- "knock-out" (" nokaut zarbasi "->" g'ayrioddiy narsa ", " sensatsiya ", " ajoyib muvaffaqiyat").

Qarzga olingan elementlarning turiga (ta'lim shakli yoki modeliga) qarab, qarzga olingan atamalarni quyidagicha keltirishimiz mumkin:

Ildiz so'zdan tarkib topgan morfema:

-pugil- pugilist, pugilizm, pugilistik kabi terminlar;

Affiksial morfema:

-semi-finalist (lotin), counter — offensive (fr.), ex-champion (lot.), sz/per-weight (lot), professions (lotin).

Ingliz tilida ko'p sonli frazeologik kombinatsiyalar vaqt o'tishi bilan boksning rivojlanishi va uning terminologiyasi sifatida o'zgargan. Ba'zi iboralar g'oyib bo'lgan (masalan, "fightwiththegloves" "qo'lqoplar bilan kurashish". Ba'zi bir frazeologik birikmalar asl ma'nosini yo'qotdi, masalan, "skin-game" "teri o'yin".

Bir qator kombinatsiyalar tilda o'zgarishsiz saqlanib qoldi (masalan, "throw / tossinthetowel"- "sochiq uloqtirish-taslim bo'lish, mag'lubiyatga iqror bo'lish").

Hozirgi kunda boksning barcha turlari keng tarqalgan b'lib ulardan biri kikkboksing - u oyoq va qo'l zarbalarini o'zida birlashtirgan karate va klassik ingliz boksini aks ettiradi. Kikkboksing boksdan meros bo'lib, asosiy zarbani boshga beradi va tepaga to'g'ridan-to'g'ri zarba, yon tomondan zarba, pastdan tepish, boshga tepish kabi zarbalarni o'z ichiga oladi. "Block", "parrying", "slipping", "duck", "side-stepping" kabi iboralar bu sport turida ham mavjud.

Kikkboksichilar uchun maxsus himoya uskunalari ishlab chiqilgan bo'lib, bu nafaqat o'g'il bolalar uchun , balki qizlar uchun ham turli qulayliklar yaratib kelmoqd a. Ularga "shin-pads", "footprotectors" - oyoqlar himoyasi uchun va "bustprotectors" ko'krak qafasi himoyasi asboblari kiradi.

Xulosa qilib aytganda, o'zbek va ingliz tillaridagi futbol atamalarining leksik-semantik xususiyatlari murakkab va ko'p qirrali bo'lib, madaniy kontekst, tarix, til aloqasi va ommaviy axborot vositalarining ta'siri kabi omillar ta'sirida. Ushbu xususiyatlarni tushunish tilning rivojlanishi va evolyutsiyasi, shuningdek, tilning jamiyat madaniyati va an'analarini aks ettirish usullari haqida tushuncha berishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Апалько ИЛО. Специальная лексика бокса // Современные направления в обучении иностранным языкам в неязыковом вузе: Матер, регион, науч.-практ. конф. Краснодар: КубГУ, 2004. - С. 65-67.

2. Апалько ИЛО. Специальная лексика бокса // Современные направления в обучении иностранным языкам в неязыковом вузе: Матер, регион, науч. -практ. конф. Краснодар: КубГУ, 2004. - С. 65-67.

3."The Lexicographical Analysis of English and Uzbek Terminology of Football" by Sultonova, R.N.

4."A Contrastive Study of Football Terms in English and Uzbek Languages" by Eshkobilova, N. This article, published in the International Journal of English Language, Literature and Translation Studies, compares and contrasts the lexical and semantic features offootball terms in English and Uzbek languages.

5.Rylov A.S. The terminological system "Football" in Uzbek: abstract of the dissertation for the competition.

6.Scientist step kizi Muhiddinova, D. B. (2022). Psychodiagnostics of Spiritual-Moral Characteristics of Personal Character. Web of Scholars: Multidimensional Research Journal, 1(4), 1-6.